

BİYOĞRAFIYLA ROMAN ARASINDA: ADI AYLİN

Ayşenur İSLAM*

Özet: Biyografiye dayalı kurmaca, son yıllarda hem batı edebiyatında hem de bizde ilgi çeken bir tür olarak pek çok yazar tarafından ele alınmaktadır. Bu tür metinler, edebi özellikler taşıdıkları için bir yönleriyle roman sayılabilir iseler de pek çoğu yazarları tarafından yaşanmış gerçekleri açıklayan birer biyografi olarak okura sunulmaktadır. Tarihi gerçeklik, biyografi ve edebiyat ekseninde söz konusu çalışmalar nereye oturtulabilir? Biyografi ne kadar kurmacadır veya kahramanı gerçek hayattan alınmış romanlar ne ölçüde biyografi sayılabilir? Bu makale, "Adı: Aylin" adlı eser çerçevesinde söz konusu soruları tartışmaktadır.

Anahtar kelimeler: Adı Aylin, Ayşe Kulin, roman, biyografi, biyografik roman

Abstract: Fiction based on biography has been, in the past years, used by many writers in both western and our literature. Texts of these characteristics have literary aspects but are presented as biographies relating real events to the reader that have been lived, by the writer. Where could the study on historical reality, biography and literature be placed? What is the degree of fictionality of a biography or what is the degree of the texts being biographies if the protagonist is taken from real life? This article approaches these questions under the context of the novel "Adı: Aylin."

Key words: Adı Aylin, Ayşe Kulin, novel, biography, fictional biography

Giriş

Biyografi, en kısa tanımı ile bir kişinin hayatının anlatıldığı metinlere verilen addır. Terim olarak ilk defa 1683'te ortaya çıkmasına rağmen, tarih ilminin bir kolu olarak çok eski bir geçmişe sahip olduğu bilinir. 17. yüzyıldan itibaren özel bir tür olarak önem kazanan biyografi, belgelere dayalı bir anlatıdır. Öznenin kendi yazdıkları (günlükler, hatıralar, mektuplar vb.), çağdaşı olan kişilerin tanıklıkları ve yazdıkları, resmî ve özel arşivler, konu ile ilintili diğer kitaplar, hatta özneye ait faturalar, not kırtılları bile biyografi yazarı için belge niteliği taşır.

Biyografiye en yakın türler her zaman tarih ve roman olmuştur. Ancak biyografi okurunun zihnindeki beklenti, tarih metinleri ile romanın verdiklerinden oldukça farklıdır. Biyografi tıpkı bir tarih metni gibi harfiyen doğru olmalı, ama belgelere dayanarak genellemeler yapmamalıdır. Biyografi okuru, gerçeklik taşıyan bilgileri yorumlama ve ifade ustalığının önünde tutar. Hakikate harfiyen uyulmanın yanısıra objektiflik de modern okurun beklentileri içindedir. Ayrıca biyografi yazarının anlatma dili ve uslûbu da son derece vazih olmalıdır.

Biyografi, romana yaklaştığı ölçüde insan tabiatıyla ilgilenir, ancak yine de romanın karakter yaratma imkânına sahip değildir. Romanda da bir gerçeğin var olduğundan kimse şüphe etmez. Roman; sadece kendisine ait itibarî bir dünya içinde,

* Dr., Başkent Üniversitesi.

gerçeği ya hayatta görüldüğü gibi sunar okuruna veya sembolik, allegorik unsurlarla. Her iki halde de elindeki metnin roman olduğunu bilen hiç bir okur, içinde yaşadığı hayatın gerçeklerini okuduğu metinde bire bir bulma arzusu taşımaz.

Bu arzuyu taşıyan biyografi okuru ise yaşanmış anın özetlenerek tekrarının imkânsızlığı ve orijinal olanla yeniden yazılmış metin arasındaki boşlukların doldurulması gerektiği problemi ile karşı karşıyadır. Geçmiş erişilmezdir ve hiçbir ölümlü mutlak gerçeği bilemez. Bu açıdan bakıldığında en nesnel anlatı türü gibi görünen tarihin bile kesin ve objektif olaylardan meydana gelmediği, tıpkı edebiyat gibi yorumlanması gerektiği görülecektir. Zira “Gerçek de muhayyel kadar hayalidir” (Clifford Geertz’ten alıntılanan: Menteşe 1999)

Bu durumda James L. Clifford’ın sorusunu tekrarlamak gerekiyor: Biyografi yazarı gerçekte kimdir? Sadece yetenekli bir gazeteci mi yoksa bir sanatçı mı? Edebî bir tür olarak mı söz konusu hayatı yazıyor, tarihi bir metin olarak mı? Veya yaptığı işte bilimle sanatın tuhaf bir karışımı mı söz konusu?

Biyografi yazarının temel problemi, anlatısını yansıtmaya mı (mimesis) yoksa yaratmaya mı (invention) dayandıracağıdır. Roman için düşünüldüğünde sanatçının gerçeklik ve metin açısından bu problemi en aza indirdiği görülür. Zira: “roman dünyası ile gerçek dünya arasındaki ilişki, güneşi sadece üç renge ayırıştıran bir prizmaya benzer. Bu prizmadan geçerek romana yansıyan gerçek; belli ve sınırlı bir gerçeğin kaydedilmesi, belli ve sınırlı bir gerçeğe benzeyen bir gerçeğin yaratılması ve gerçek hakkında genellemelerin yapılması şeklinde yorumlanabilir.” (Stevick 1988)

Geçmişin erişilmezliği problemi ve çağdaş tarih teorilerinin yorumlamaya önem vermesi günümüzde gerçeklikle itibari metin arasındaki çizgiyi oldukça bulanıklaştırıyor. Dolayısıyla biyografi kurmacaya, kurmaca da biyografiye yaklaşıyor. Böylece anlamlandırma ile gerçek olay arasındaki ortak nokta olarak sanatsal yaklaşımı gerektiren yeniden yaratma eylemi, ön plana çıkmış oluyor.

Bütün bu yeniden hatırlamaların ve soruların arkaplanında geçen yıllarda çok satan kitaplar listelerinde uzun süre ilk sıralarda yer alan ve arkasından bir yığın (telif/tercüme) benzer metni de sürükleyerek yeni bir okur kitlesi yaratan *Adı Aylın* var elbette. Kahramanlarını gerçek hayattan tanıdığımız edebî metinler, bizde de Batı edebiyatında da son yıllarda oldukça sık görülmeye başlandı. “Biyografik kurmaca” (fictional biography) adı verilen ve yazarın hayali detaylarla renklendirdiği gerçek olayları veya niteliklerini değiştirerek anlattığı yaşamış kişileri konu alan bu tür anlatılara (Holman 1992) biyografik roman da denilebilir mi? Elinizdeki yazının konusunu oluşturan temel soru bu idi. *Adı Aylın* gerçekten yazarının iddia ettiği gibi, yaşanmış bir hayatı mı bize aktarıyor? Yoksa niyet bu olsa bile metin, yazarının elinden kurtularak bir romana mı dönüşüyor?

Bu soruya daha bilimsel bir çerçeveden yaklaşabilmek için biyografi de olsa, roman da olsa edebî metin unsurlarının çoğunu içinde barındıran *Adı Aylın*’i tahlil etmeyi denemek zannederim yerinde olacaktır.

Olay Örgüsü:

Hakim anlatıcının bakış açısından okura sunulan olay örgüsü, Aylin Radomisli'nin cenaze töreni ile başlar. Zaman ve mekân unsurlarının ağırlıklı olarak işlendiği ilk bölümün olay örgüsü açısından iki temel özelliği vardır: 1. Metinde ölmüş bir kadının geçmişinin, hayat hikâyesinin anlatılacağına sezdirilmesi. 2. Kùltürler arası unsurlarla örölü bu çok dokunaklı ve egzotik cenaze töreninin, anlatılacak ilişkiler ağına ve gerçekliği vurgulanan olaylar dizisine meraklı bir kapı açması.

Sonraki yirmi bölümde sırasıyla Aylin Radomisli'nin dedesi, babası, annesi ve teyzeleri, Aylin'in doğumu, yetiştirilme tarzı, evlilikleri, sevgilileri, meslekî kariyeri, başarıları anlatılır. Kronolojik sıranın hiç bozulmadığı bu bölümlerde belgesel nitelikli olaylarla Türk sosyal hayatı içinde şöhret bulmuş kişilerin yarı fiktif hayat parçaları yer alır. "Kız Nuri" başlıklı 13. bölüm, "Laurie" adlı 16. bölüm ve "Rahibe Nancy" adlı 18. bölüm Dr. Aylin Radomisli'nin tedavi ettiği hastaların hikâyelerine ayrılmıştır. Aylin'in hayatındaki kronolojiye uygun yerlerde anlatılan bu hikâyelerde metnin bütününden farklı bir anlatma tutumu vardır. Hakim anlatıcı bu bölümlerde yerini çoğunlukla gösterme-sahneleme tekniğine bırakır. Bu üç bölümün metindeki fonksiyonu Aylin'in mesleğindeki üstün başarılarını sergilemektir. Fiktif dünyaları ele alan bu bölümler, aynı zamanda metnin 'roman'a en çok yaklaşan anlatım tutumuna da sahiptirler.

"Telefon" adını taşıyan 22. bölümde Aylin'in aldığı tehdit telefonları üzerine yoğunlaşılır. Anlatının tansiyonunu yükselterek okurun ilk bölümde cenazesi ile karşılaştığı merkez kişinin ölüm sebebini sezdirmek bu bölümün temel fonksiyonudur.

23. ve son bölüm olan "Geri Sayım"da tekrar başa dönülerek daire tamamlanır. Aylin'i ölmeden önce son kez gören kişilerin şahitliği ile intihar, kaza ve cinayet ihtimalleri tek tek sezdirilir. Bu bölümde anlatım tutumu tekrar değişir ve hakim anlatıcının yerini müşahit anlatıcı alır.

Bu metin bir roman mı yoksa biyografi mi sorusunun cevabı belki belli ölçülerde olay örgüsünde de aranabilir. Son bölüme kadar aşağı yukarı bir roman kurgusuyla başlayıp gelişen metin; son bölümlerde gerçeğe bağlı kalmak ile adı açıkça verilen kişi ve kurumlara karşı nâzik olmak hassasiyetinin çatışması yüzünden sekete uğrar. Aylin'in ölümü son derece esrarengizdir. Ancak bu esrar perdesinin -fiktif dünyanın nâmütenâhi imkânlarına rağmen- aralanamayışı düşündürücüdür.

Adı Aylin ne kadar romandır, veya yazarının iddia ettiği gibi bir biyografi midir? Yoksa biyografik bir roman mı? sorularına daha yeterli cevaplar bulabilmek için tekrar metne dönüp zaman, mekân ve şahıs unsurlarının nasıl kullanıldığına bir göz atmak gerekir.

Zaman:

Aylin Devrimel'in biyografisi olmak iddiasını taşıyan metnin vak'a zamanı tabiatıyla kahramanının hayat sürecini kapsamaktadır. 1938 Ağustos'unda doğan Aylin, 1995 yılının Ocak ayında ölür. Ancak daha önce olay örgüsü anlatılan me-

tinde, Aylin Devrimel'in ataları olan ve Türkiye'nin en çalkantılı dönemlerinde devlet ricali arasında bulunan ünlü sadrazam Giritli Deli Mustafa Naili Paşa ile oğullarının hayatı da üç farklı bölüm içinde ele alınmaktadır. Bu durumda metnin vak'a zamanı kendiliğinden 1890'lara kadar geri gider, 19. asrın son yıllarında başlatılan ailenin (Bayındırlılar) tarihi 1930'lara kadar özet bir anlatımla verilir. Bu özetleme içerisinde daha sonra şahıslar bahsinde ele alınacak pek çok detay, biyografi ve sosyal hayat parçası bulunmaktadır. 1938'den sonrası ise Aylin'in hayatı çerçevesinde ele alınır. Arkaplanda Cumhuriyetin ilk yılları ile Ankara ve İstanbul'un kalburüstü ailelerinin yaşantıları detaylandırılmaktadır.

Metnin birinci ve yirmi üçüncü bölümlerinde zaman unsurunun kullanılışı belgesele yaklaşan bir tarzdadır. Olaylar gün ve zaman zaman da saat belirtilerek aktarılır. İkinci bölüm ile yirmi ikinci bölümlerde ise kronolojik bir tarih vardır ve zaman sadece bu kronolojinin bir unsuru olarak ele alınır.

Anlatma zamanında ise şöyle bir kurgu izlenmektedir: Metin cenaze töreni ile başlayıp, cenazesi kaldırılan kişinin ölümü ile biter. İlk ve son bölümlerin zamanı aynı günlerdir. Vak'ayı sonuç noktasından ele alan hakim anlatıcı, başlangıç notasına geri dönerek hatıralar belgeler ve şahitler vasıtasıyla bütün hikâyeyi gözler önüne serdikten sonra tekrar anlatmaya başladığı güne geri döner. Bu noktada vak'a zamanı ile anlatma zamanı hemen hemen aynileşmiş olmaktadır.

Mekân:

Metinde mekânın iki farklı fonksiyonu bulunmaktadır. Birincisi mekânın, vak'anın zuhuruna hizmet eden sıradan bir sahne olmasıdır. Özellikle özetleme metodunun kullanıldığı bölümlerde mekânın hemen hemen tek fonksiyonu budur.

Diğeri ise mekân ile Aylin arasında-anlatıcının arzusu hilafına-kurulabilecek olan ilişkiyi işaret etmektedir. Aylin, tabiatı icabı bir mekân darlığı içindedir. Hayatındaki önemli kararlar, dönüm noktaları, değişim arzu veya mecburiyetleri ile tatmin edilemeyen hırsı daima bir mekâna bağlanmaktadır. Mekân onu adeta (oturulacak ev bulunmadığı bahanesi ile koca namzedi tarafından evliliği yıllarca geciktirilen) annesinin hayatından başlayarak kontrol eder.

Çocukluk yıllarında oturdukları Soysal apartmanı, onun arkadaş çevresini ve sosyal hayatını belirleyen en önemli unsur olur. Gençlik yıllarında misafir olduğu dayısının ihtişamlı köşkü, içinde bir nüve olarak yaşayan lüks hayat hırsını kamçıları. Paris'te tanıştığı yaşlı ve çirkin Arap Prensi ile evlenirken bir saraya gelin gideceğini ummaktadır. Bu evliliği bitirmeye dair ilk düşünceler otel odalarının yüklediği evsizlik duygusu ile başlar. Lozan'da, evini ve gelirini paylaşmak düşüncesi yüzünden Jean Pierre ile evlenir. Üçüncü ve en sevdiği kocası Mişel Radomisli ile tek ortak noktaları, birlikte satın alıp döşedikleri ev ve bürolarında paylaştıkları huzurdur. Joseph Cates ile ise sürekli alınan ve satılan evler ve yazlıklar yüzünden sürtüşürler. Nihayet ölüm sebebinin esrarengiz kalması da yaşadığı evin şehirden ve insan kalabalığından uzak olmasına bağlanır.

Hayatı boyunca Aylin, çeşitli mekânlara karşı tutkulu ve kısa süreli bağlılıklar hisseder. Bir zaman sonra bu tutku sıkıntıya dönüşür ve Aylin, mekândan veya

mekanın çağrıştırdığı ilişkidir uzaklaşır. Mekânla kurduğu bu sığınma ve kaçma döngüsündeki ilişki, adeta Aylin'in tatmin edilemeyen ihtirasını ve asla yönünü bulamayan arayışını simgelemektedir.

Ancak bu tespitlerin, anlatıcı tutarsızlığının büyük ölçüde dışta bırakılmasıyla yapılabileceğini de vurgulamak gerekir. Zira zaman zaman yazarının elinden kurtularak "kendisi" olabilen Aylin, ihtirasının tabii sonucu olarak mekâna bağlılığını ifşa ederse de, biyografi yazarı bu durumu sürekli görmezden gelir. Hatta Aylin'in bütün maddi tutkularını başka güzel sebeplere bağlamak eğilimi gösterir. Meselâ Mişel Radomisli'den boşanırken ortak maddi katkılarla satın alınmış emlak Aylin'e kalmıştır. Biyografi yazarı, Aylin'in bu evleri bir vasiyetle Mişel'in oğullarına bırakacağını söyler. Ancak Aylin'in vasiyetnâmesindeki tek varis, ablasının kızı Tayibe Gülek'tir. Joseph Cates ile yapılan evlilikte de mal varlıkları ve özellikle evler daima problem odağı olur. Sahip olma hırsını "evler" üzerinde yoğunlaştıran Aylin, karşılıklı konuşmalar ve mektup parçalarında bu hırsı açıkça ifade ederse de hakim anlatıcının devreye girdiği bölümlerde bu hırsın yanıtıcı olduğu, Aylin'in paraya pula önem vermediği cümlelerinin altı çizilir. Ancak bütün korumacı tavrına karşılık, hakim anlatıcı bile Aylin'in bedava bir dünya turu için biricik aşkı Mişel'i terketmesini daha güzel bir sebeple izah edemez.

İyi niyetli bir yaklaşımla, bütün bu çelişkileri yazarın gerçeğe sadık kalma arzusu ile yarattığı kahramanı kollama içgüdüleri arasında-biyografi ile roman arasında- sıkışıp kalması şeklinde izah mümkün olabilir. Aksi takdirde metnin son üç yüz yıllık objektif biyografi yazma geleneğini hiçe sayarak Orta Çağ'ın biyografi prensipleri ile yazıldığını düşünmek gerekecektir. Zira bu prensibe göre:

"Olaylar, maksada uymayınca dikkate alınmaz, düzeltilir veya değiştirilirdi, çünkü yazının asıl maksadı 'bir ders vermek', belirli bir temayülü ve hareket tarzını parlak bir şekilde yükselterek göstermek idi." (Türk A. 23).

Şahıslar:

Metnin oldukça kalabalık şahıs kadrosunu iç içe geçmiş üç halka olarak görüp sınıflandırmak yerine olacaktır. Merkez noktasında Aylin'in durduğu ilk halka Giritli Deli Mustafa Naili Paşa'dan tevarüs ettikleri özellikleriyle Bayındırlı ailesinden oluşur.

Uzun özetlemeler ve ufak tefek detaylarla anlatılan bu şahıslar metinde Aylin'in yetiştiği muhiti tasvir etmek bakımından öne çıkarlar. Sanat, hayatı idealize mi etmelidir, gerçekçi bir şekilde tasvir mi etmelidir? Galiba yirminci yüzyıl romanının temel sorularından biri buydu. Ve galiba *Adı Aylin* -eğer bir romansa- bu soruyu tekrar edip duruyor. Okurları ise birer roman kahramanı bile olsalar, Bayındırlıların gerçekçektir yaşamış olduğuna inanabilirler. Bunu tespit edebilmek için ansiklopedilere baş vurup ailenin hayat hikâyesinin, soy kütüğünün çıkarılmasına gerek yok. Hatta; Ayşe Kulin'in kitabın sonuna ilâve ettiği fotoğraflara da bakılmayabilir istenirse. Sadece "Bayındırlı Kızları"nın hikâyesini ünlü romanlarımızla birlikte ve dikkatle okumak, bu ailenin ne kadar gerçek olduğunu anlamaya yetecektir.

“Bayındırlıların evi bir tezatlar arenasıydı. Hasip Bey (...) Paris’te büyümüş ve batı kültürü almış olmasının getirdiği kafa yapısıyla, o yıllara göre hayli ‘Avrupai’ sayılacak bir yaşam tarzı sergiliyordu. Çocuklarının eğitimine ve dil öğrenimine çok önem veriyor, kızları ve oğlanları birbirlerinden hiç ayırmaksızın, hepsinin derin bir genel kültüre sahip olmaları için elinden geleni yapıyordu. Bayındırlı çocuklarının her biri Türkçenin yanısıra, ana dilleri kadar iyi Rumca, Fransızca ve İngilizce konuşuyorlardı” (Kulin 1997: 25).

Hasip Bey, Aylin’in dedesidir ve Bayındırlı ailesinin hayatı nereden baksanız Felâtnun’un, Meftun’un Bihruz’un en çok da Servet ve Faik Beylerin hayatını andırmaktadır. Hele “Bayındırlı Kızları.” Meselâ, Aylin’in büyük anneannesi Fatma Hanım,

“Viyana’da Grande Otel’de kendi verdiği bir davette, aniden kalp kirizi neticesinde vefat edince, misafirlerini tedirgin etmemek için cansız bedeni orkestranın çaldığı Viyana valslerinin eşliğinde ve dostlarının kollarında, sanki dans ediyormuş gibi odasına taşınmıştı” (Kulin 1997: 24)

Fatma Hanım’ın küçük kızı

“Melek Hanım gençliğinde, Babası Hilmi Paşa’nın şimdi Opera binasının bulunduğu, alandaki köşkünde Liszt’in talebesi Leo de Lippe’den piyano dersleri alırken nasıl dekolte kıyafetler giydiyse, şimdi de Esmâ, Leyla, Ecla, yetmiş kızlar olarak dekolte kıyafetlerle dolaşılıyor, davetten davete koşuyor, o yıllarda İstanbul’da kol gezen İngiliz, Fransız ve Alman subaylarıyla çaylara danslara gidiyorlardı.” (Kulin 1997: 26).

Sözü burada Yakup Kadri alsın ve dese ki:

“Mütemadiyen piyano çalınıyordu ve bir Alman zabiti ortada dolaşılıyor, sık sık kadınları dansa davet ediyordu. Azmi Beyle Hüsnü Bey konuşukları esnada bu Alman, büyük şeker tüccarıyla ayakta duran Seniha’ya yaklaştı ve mihaniki bir reveransla dansa davet etti” (Karaosmanoğlu 1981: 232).

Şimdi bu hayatların birbirinden farklı olduğunu kim iddia edebilir? Hatta Yakup Kadri isterse şunları da söylesin:

“Ve Seniha tekrar kahkaha ile güldü. O zaman Hakkı Celis, gözlerini onun çıplak omuzlarına çevirdi; zira, Seniha, şimdi arkasında hafif ipekli bir kombinezonla tuvalet masanın önüne oturmuş, tekrar toplamak için saçlarını çözüyordu” (Karaosmanoğlu 1981: 221)

Aklımıza takılabilecek tek soru belki şu olabilir: *Seniha* ve *Kıralık Konak* sakinleri mi gerçekten yaşamıştı, yoksa Bayındırlılar mı? Ayrıca, incelemenin başında sorduğumuz roman mı, biyografi mi? Sorusunu burada ne kadar roman ne kadar biyografi? şeklinde tekrar da edebiliriz. Ancak asıl üzerinde durulacak husus, roman kahramanının edebi metnin mesajını ifade eden figürlerden biri olmasıdır. Doğum-ölüm tezadı içinde yaşayan insan da, kendi devrinin zihniyetini yansıtan bir

figür durumunda değil midir?

Bu metin bir roman ise, aynı dönemi anlatan bütün tahkiyeli eserlerde, farklı amaçlarla kullanılsalar da aynı tipleri bulabileceğimizi bildiğimiz için, sözünü ettiğimiz benzerliği yadırgamamamız gerekir. Zira bu tipler, o cemiyetin yapısını aksettiren temel özellikleri bünyelerinde taşırlar. Bu yüzden de ister istemez birbirlerine benzerler. Yazarın işi temel nitelikleri belirlenmiş bu insan unsuruna bir ruh kazandırmak ve bir kader tayin etmektir. Bir romanın şahısları olarak bakıldığında, Bayındırlı Kızları'nın onları kendileri yapan bir ruhla var edilmedikleri açıktır. Onlar işlenişleri açısından değil, sadece paylaştıkları kader açısından tanınmış ve sevilmiş bazı roman şahıslarını andıran silik kopyalar olarak kalırlar metinde. Norm dışı alışkanlıkları, hoppalıkları yüzünden evde kalışları, sonunda babalarının ricası ile bazı "avrupai" beylere eş oluşları onların özel kaderleri değil, bütün "asır sonu" kızların tarihi kaderleridir. Bu yüzden birer roman kahramanı olamayan bu tiplerin biyografinin asli unsurları olmaları gerekir. Ancak o zaman da yazara şu sorunun sorulması lüzumu doğar: Biyografi yazarı aynı zamanda metnin her şeyi bilen ve gören tanrısal anlatıcısı mıdır, şahıslar dünyasının hiçbir belgeye dayanmayan gizli duygu ve düşüncelerini ona kim ifşa ediyor?

Merkezin Aylin olduğu ikinci halkada, onun hayatını paylaştığı erkekler yer almaktadır. Bunlar; resmen evlendiği dört kocası, ile Türk bir genç, Afganistanlı bir diplomat ve Amerikalı dört yaşlı zenginden oluşan altı sevgilisinden ibarettir. Aylin'in üç yaşlı Amerikalı ile cinsel ilişki kurmadığı metinde özellikle vurgulanır. Aylin'e yakınlıkları ve kurulan ilişkilerin niteliği açısından ele alınan bu erkekleri iki grupta incelemek mümkündür.

İlk grupta Aylin'in hiçbir çıkar gözetmeden aşk ile bağlandığı kişiler vardır. İlk aşkı sayılan ve prens Senusi ile evliliği sırasında yasak ilişki yaşadığı Polat, ikinci kocası ile evliyken ilişki kurduğu Afganistanlı diplomat ve üçüncü kocası Mişel Radomisli bu grupta yer alır. Üç erkek de yakışıklı, kültürlü, varlıklı ve kalburüstü insanlardır. Mişel dışındakiler sadece birer portre olarak yer alırlar metinde ve Aylin'in duygusal tarafını aksettirmek için kullanılan birer figüran mesabesinde kalırlar. Mişel Radomisli ise Türkiyeli bir Yahudi'dir ve Aylin'in hayatında önemli bir yeri olur. Bu önem ölçüsünde olmasa da az çok nitelikleri belirlenmiş bir tip olarak okurun karşısına çıkar. Ne istediğini bilen, istikrarlı duygulu ve efendi bir roman şahsı gibidir.

İkinci grupta yer alan erkekler ise Aylin'in doyumsuz/maddeci yönünü açığa çıkaran kişilerdir. Aylin, Prens Senusi ile bir prenses hayatı yaşamak için evlenir. Bu hayal gerçekleşmeyince yaşlı, çirkin ve yeterince zengin olmadığı anlaşılan Senusi'yi önce aldatur, sonra da muvazaalı bir şekilde ondan boşanır. Jean Pierre ise hem zekâsını hem de kısıtlı maddi imkânlarını Aylin'in hizmetine sunduğu için bir süre onun kocası olur. Aylin'in ihtiyaçları sona erdiğinde evlilik de noktalanmıştır. Yaşlı Amerikalı milyonerler Aylin'e dünyayı gezdirdikleri, lüks restoranları, opera ve tiyatroları ayağına serdikleri için onun hayatında yer alırlar. Timothy Childs ise bir süre Aylin'in cinsel ihtiyaçlarını karşılar.

Bu grupta yer alan şahıslardan sadece son eş Joseph Cates, diğerlerine nispetle

biraz daha detaylı anlatılır. Aylin'le yaptığı evlilik yazılı olmayan bir anlaşmaya dayanmaktadır. Aylin onun problemleri kızını tedavi edecek, kültürlü, hoş, cezbedici havasıyla sosyal statüsünü güçlendirecektir (Nitekim uğruna Aylin'i boşadığı dördüncü karısı da hemen hemen aynı özellikleri taşımaktadır). Cates ise Aylin'i servetinden faydalandırarak, faturalarını ödeyerek hayatını kolaylaştıracaktır. Anlaşmanın şartları yerine getirilmediği zaman her iki taraf da birbirine son derecede acımasız davranır. Aile ve iş çevresi, alışkanlıkları, prensipleri gibi pek çok yönü tanıtılan Joseph Cates, Aylin'e verdiği zarar nispetinde anlatıcının hüsnüne uğramış görünmektedir.

Aylin'in çevresindeki son halkada ise bir kısmı sonradan yakın arkadaşı olan hastaları yer alır. Bu hastalardan üçü ayrı bölümlerde, metinle ilgisi çok gevşek hikâyelerin kahramanları gibi ele alınarak birer roman şahsı derinliği ve gösterme metodu ile işlenir. Yazarın roman tipi yaratmaktaki maharetini gösteren bu şahısların aslı fonksiyonu, Aylin'in bir psikiyatrist olarak başarısını kanıtlamaktan ibarettir.

Metnin merkez kişisi Aylin'e gelince: Etraflı bir biyografi olmak iddiasındaki metin, olayların Aylin'e göre ve Aylin için aktarılmasından oluşmaktadır. Aylin'in aile tarihi, doğumu, çocukluğu, gençlik yılları, tahsil hayatı, meslekî kariyeri, evlilikleri, aşk ilişkileri ayrı bölümlerde hikâye edilir. Anlatının en problemleri tarafı okurun metinde mevcut iki farklı Aylin'i teşhiste sıkıntı çekmesidir.

Yazarın, anlatısının kahramanı ile kendisi arasında bir mesafe koyarak olayların dışında kalmaya ve objektif olmaya çalıştığı açıktır. Metinde Ayşe Kulin, diğer akraba ve dostlardan biri olarak "ismen" geçer. Ancak belge niteliği ile ele almamız gereken akraba ve dost hatıraları ile yazar Ayşe Kulin'in Aylin'e bakışlarındaki korumacı ve müşfik tavır da açıktır.

Anlatıcının hükümleri ve dostların hatıraları zaman zaman hatalar da yapan fakat özünde mükemmel olan bir kadını işaret ederken, anlatının içinde sıklıkla bu sıkı kontrolden kurtulup kendisi olabilen "roman kahramanı Aylin" bize bambaşka şeyler söylemeye çalışır.

Romancı, görünenden yola çıkarak görünmeyeni anlamak, kâinatın her unsurunda bir imâ yakalamak, küçük detaylar icat edebilmek için hayatın bütününe hissedebilmek kabiliyetlerine sahip olmalıdır. Ancak o zaman gerçek dünyadan seçilen konular, temalar, şahıslar itibârî bir âlem oluşturacak güce sahip olurlar. *Adı Aylin'e* bu açıdan bakıldığı zaman, metnin sentezleyici unsuru konumundaki şahsın -Aylin'in- her ne kadar gerçek hayatla doğrudan ilişkisi var ise de itibari bir şahıs olduğu görülür. Gerçek hayatta yaşamış olan Aylin ile bu metnin kahramanı olan Aylin'in ortak noktaları oldukça sınırlıdır. Bu ortak noktalar; bir Türk kıza olarak doğmak, Türkiye'de tanınmış, bildik bir atmosferde yetiştikten sonra Amerika'ya göç etmek ve esrârengiz bir şekilde ölmekten ibarettir. Bunun dışındaki hemen hemen bütün hayat parçaları, içinde yaşanmış olandan izler taşıyan itibârî bir dünyayı işaret eder. Mekânların, zamanın ve diğer şahısların gerçek oluşu bir roman şahsı olarak Aylin'in kurgulanmasını doğrudan etkilemez. Elimizdeki metin, benzer bir hayatın etrafında örülebilecek muhtemel onlarca kurmacadan sadece biridir ve yazar Ayşe Kulin'in muhayyilesinin ürünüdür.

Bütünyle Aylin, menden Türk kadınının yoklamak istediği farklı hayat tarz-

larını sınavan bir figürdür. Böyle bir figürün hayat hikâyesi kaleme alındığında ortaya çıkan metin kendiliğinden romanlaşır. Böyle bir metin, içerdiği biyografik özelliklerin öğrenilmesi maksadıyla okunmaz. Artık gerçekten yaşamış bir Aylin değil, her okunduğunda şahsa ve zamana göre değişen Aylinler söz konusudur. Hiç bir romanın biyografiye malzeme vermediği doğrudur. Ancak, birçok roman biyografik malzemeyi kullanır, bu malzemeye sanat değeri kazandırır.

Bir roman şahsı olarak bakıldığında, Aylin bir tiptir. O, “bireyselliğinden bir şey yitirmeksizin, birtakım genel kategorilerin veya çağdaş özelliklerin de temsilciliğini yapabilen, yani ‘tipik’ olan roman kişilerindedir” (Belge 1994). Aylin, İçine doğduğu toplumun kıymet hükümleriyle beslenmeyen, gelenek, kültür ve inanç açısından kendi toplumunun değerlerini paylaşmayan, bu yüzden dâima farklı muhitler arayan; ancak köklerine bağlı olmayışın bıraktığı boşluğu hiç bir türlü dolduramayan sürekli tatmin duygusunu tadamamış, arayışına bir istikâmet verememiş bir “asır sonu”dur. Kalabalık içinde kendi yalnızlığını büyüterek yaşar. Kalbiyle aklının sürekli çatışması, zaman zaman içine düştüğü buhranlar onun kenarlarından kıvrılarak yuvarlaklık taslamasına sebep olur. Zira roman açısından, “kişinin çok yanlılığı, tutarlı olarak işlenmedikçe, o kişi bir karakter değil, kukla olur.” (Belge 1994). Bir roman şahsı okurunu şaşırtabiliyor fakat buna rağmen inandırıcı olamıyorsa o, yuvarlaklık taslayan bir düz kişidir. (Forster 1982 ve Stevick 1988).

Sonuç:

Metin başından sonuna kadar, Yakup Kadri’nin kazandırdığı terimle “asır sonu” olarak adlandırmayı tercih ettiğimiz bir tipin izahına çalışmaktadır. Bu tip, metnin sentezleyici unsurudur ve tema Aylin’in hayatını takip ederek kolayca çıkarılacak cinstendir: “Çağımızın insanı, herhangi bir ortak idealin veya inancın yönlendirmede kendini arayış mâcerâsı içinde sürekli istemeye, elde ettikleriyle yetinmeye ve giderek tatminsizliğe doğru sürüklenmektedir.” Bu yüzüyle Aylin, neredeyse çağdaş bir Emma Bovary gibi; bizdeki adı ile de Seniha veya Leylâ gibi bir roman kahramanı olarak çıkar karşımıza.

Bu tema metnin yazarı Ayşe Kulin’in üzerinde durmak istediği “ana fikre” denk düşmez şüphesiz. Aksine yazar, bir hayranlık hatta kıskançlık hâlesiyle çevrili bu olağanüstü kadının sıradışı hayatını, yalın bir anlatımla kaleme aldığı kanaatini okura sık sık hissettirir. Ancak ne yazık ki, Ayşe Kulin metne son noktayı koyduğu andan itibaren bütün diğer yazarlar gibi, eseriyle okuru arasından çekilmek ve onları başbaşa bırakmak zorundadır. Bu yüzden pek onaylamasa da bizim metinden çıkardığımız temaya müdahale edemeyecek demektir.

Yine de biz istersek geri dönüp ona, anlatısının “edebi metin” olma özelliğini sarsmak pahasına, şu soruları sorabiliriz: Aylin’in pozitivist bir ahlakla yetişmiş oluşunu bir kusur gibi görüp maskeleyemeye çalışmak gerekir miydi? Mesela Tanrı’ya inandığını söyleyen ama dinsiz olan bir Aylin’i sevmeyecek miydi okur? Müslüman bir ülkede doğan, din değiştirerek Yahudi olan, ama yalnızca Hıristiyan bayramlarını kutlayan bir insanın aslında dindar olduğunu iddia etmek yerine, bu kaosun iç burkan sebeplerini araştırmaya çalışmak, bir yazarın daha çok işine gelmeli değil miydi? Aylin bu konuda iddia edildiği kadar sevgi dolu, müsamahakâr bir insan

idi ise, küçük yeğeni Tayibe'nin ibadet etmesinden gerçekten rahatsız olur muydu? Aylin bazı tabulara sahip olamaz mıydı? Zaman zaman hoşgörüsüz bir insan olmak, bazı konularda peşin hükümleri bulunmak Aylin'in hakkı olamaz mıydı? Bütün bunlar inatla "hayır öyle değildi" demek yerine, daha tutarlı sebeplerle açıklandığı zaman Aylin bizim metinden çıkarsadığımız deli dolu, canlı, umursamaz ama mesuliyet sahibi hoş, sofistike kadın olmaktan çıkar mıydı?

Aylin'in ilişkileri sürerken veya biterken kocaları ve sevgilileri ile maddi çıkar tartışmalarına girmesini "güzel sebepler"le izah etmeye gerçekten ihtiyaç var mıydı? Yazarın elinden zaman zaman kurtularak kendisi olmayı başarabilen Aylin, bu durumu yeteri kadar izah edemiyor mu? Yaşamak istediği bir hayat modeli var Aylin'in. Bu hayata çok para gerekiyor ve o, çocukluğunda karar verdiği gibi bu parayı ya kendi kazanıyor veya kendisini "finans edecek bir adam"buluyor. Neden Ayşe Kulin, Aylin'in itiraflarının aksine onun parayı hiç önemsemediğini, maddi çıkarların onun ilişkilerini düzenlemediğini tekrar edip duruyor? Bu tekrarlar Aylin'in pergelin sivri ucunu maddenin tam ortasına koyarak bir daire çizdiği gerçeğini ne kadar değiştiriyor?

Aylin Devrimer Radomisli Cates, ne kadar *Adı Aylin*'de yaşayan kadındır? Ayşe Kulin bize her iki kadının da aynı kişi olduğunu söylüyor ve "*Bu kitap (...) çöşkuyla bağlandığı dünyaya ondan bir ses kalsın diye yazıldı. Ve geride bıraktığı dostlarına ondan bir elveda*" (Kulin 1998: 8) diye ekliyor. Tanıyanların bu kitapta, gerçek Aylin'den bir kaç küçük kırıntı bulabileceklerinden eminiz. Hattâ bazı bölümleri okuyarak ona dair gerçek hatıralara dalacaklarından da... Şayet bir roman ise *Adı Aylin*, edebî kıymeti haiz mi diye daha fazla sormayacağız. Ancak lütfen aşağıdaki cümlelere dikkat ediniz:

"Sister Nancy, ikimize de yazık oluyor. Dünya sizin yüreğinizde sakladığımız sorunlarla heba edilmeyecek kadar güzel. İster konuşun, ister konuşmayın. Ne yapayım yani, ne haliniz varsa görün. Oturun köşenizde, heykel yoğurur gibi ellerinizle oynayın. (Heykel! Bu kadına heykel yaptırmayı denese.) Siz çıkıp gidince, ben sırf sizin yüzünüzden bir koca cin tonik devirip rahatlayacağım. Ama siz ne yapacaksınız? (Heykel... Neden daha önce akıl etmedi? Mutlaka denemeli.) Sizden başka dertli insan yok mu zannediyorsunuz? Belki de benim sorunlarım sizinkinden ağırdır. Benden nefret eden üvey çocuklarımla uğraşmak zorunda olduğumu biliyor musunuz? Hem de bir değil, iki değil tam dört tane . Ben ne yaptım onlara? Hiçbir şey. Üstelik de gerizekâli olanı için kendimi tükettim. Evet, doğru duydunuz, kızlardan biri zekâ özürü. Sizin gibi akıllı değil ama yine de konuşuyor. Konuştuğu için ona yardım edebiliyorum Onu olduğundan daha akıllı gibi gösterebiliyorum. Yine de ablalarının takdirini kazanamadım. Ablalarının gözünde ağır suçluyum ben. Benim suçum babalarıyla evli olmam. Adım, arkam dönükken 'paragöz sarhoş karı', ne paragöz ne de sarhoş olduğum halde. Yaa, işte bunlar da benim sorunlarım. Ohh içim rahatladı. İyi ki döktüm içimi. Ne olurdu siz de bana yüreğinizi açsaydınız? Ama yapmıyorsunuz bunu. Yüreğiniz avucunuzda sımsıkı kapalı. Haydi size güle güle. Eve gidince oturup düşünün bakalım tek dertli insan siz misiniz? Çarşambaya görüşürüz" (Kulin 1998: 220).

Bu cümleleri kendi yarattığı bir roman kahramanı hakkında konuşan bir ro-

man yazarından başka kim söyleyebilir?

“Geçmiş uzak bir sahil ve hepimiz aynı gemideyiz. Küpeştede sıralanmış teleskopların her biri farklı bir mesafeye ayarlanmış... Bizlerse bir teleskoptan diğerine koşturarak bulanıklığın geçmesini bekliyoruz.” (Menteşe 2000: 21).

Bu sözler de geçmişin ulaşılmazlığı problemi ile başetmeye çalışan bir biyografi yazarının hikâyesi olan “Flaubert’s Parrot” adlı romandan alındı. Flaubert’in hayat hikâyesini yazmaya çalışırken bir manada kendi hayatının problemleri ile yüzleşen ve eserini bitirdiğinde Flaubert’i en az başlangıç noktasındaki kadar “tanımadığını” anlayan biyograf Braitaitaite, yaşanan gerçekle metne yansıyan gerçeğin çatışmasını böyle ifade ediyor.

Biyografi ile roman arasındaki sınırın giderek bulanıklaşması ve her iki türün de bu bulanıklık sayesinde edebi metin sayılarak okur kitlelerini artırması, özellikle okuma oranının çok düşük olduğu bizimki gibi toplumlarda sevindirici bir tesadüf sayılmalı. Ancak, bu tesadüfü sürekli kılabilmek için bilhassa yeni ve hevesli biyografi yazarlarına, yaptıkları işin sadece geçmişin derinliklerinde bir yolculuk değil aynı zamanda bir sanat olduğunu da hatırlatmak gerekiyor.

Kaynaklar

- BELGE, Murat (1994) *Edebiyat Üstüne Yazılar*, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- FORSTER, E. M. (1982) *Roman Sanatı*, (Çeviren: Ünal Aytür) İstanbul: Adam Yayıncılık.
- HOLMAN, C. Hugh-William HARMON (1992) *A Handbook to Literature*, Newyork: Macmillan Publishing Company.
- KARAOSMANOĞLU, Yakup Kadri (1981) *Kiralık Konak*, İstanbul: Birikim Yayınları.
- KULİN, Ayşe (1997) *Adı: Aylin* (23. Baskı), İstanbul: Remzi Kitabevi .
- MENTEŞE, Oya Batum (2000) ”Fact, Fiction and Experimentation in Literary Biography”, *Biography, Otobiography and Memoir in English Literature*, Ankara: Çankaya Üniversitesi Yayını.
- STEVICK, Philip (1988) *Roman Teorisi*, (Çeviren: Sevim Kantarcıoğlu), Ankara: Gazi Üniversitesi Yayınları.
- Türk Ansiklopedisi*, C. VII, İstanbul: Milli Eğitim Basımevi.